

Utgivare: Stiftelsen Samefolket
Utgivningsår: 2019

Finansiärer:
Region Norrbotten
Riksorganisationen Same Ätnam
Sametingets Kulturnämnd
Sparbanken Nord
Statens Kulturråd

Författare: Victoria Harnesk och Åsa Lindstrand
Medförfattare: Jonatan Stålhös sidan 30, 40, 92, 100, 120, 128
Arkivbilder: Samefolket
Fotograf: Anges på respektive sida.

Layout: William Älgebrink, Norrbotten Grafisk Design
Tryck: Ägrenshuset
ISBN: 978 91 7542 325 8

Innehåll

Hundra år i samernas tjänst	4	1970-1979	84
Författarnas tack	6	Protester och professionalisering	86
Samiska översättningar och ortnamn	7	Decenniet i urval	88
En rörelse i tiden	8	Samefolket speglar förändringar av Anna-Lill Drugge	90
Framsidor	10	Porträtt Katarina Barruk	92
Förord av Åsa Larsson Blind	14	1980-1989	94
Från förkämpar till urfolksjournalistik	16	En tidning med temperament	96
Tankar kring att bevaka sin tid	19	Decenniet i urval	98
Historien grumlás i framtidens backspegel	20	Porträtt Henrik Blind	100
Porträtt Marianne Gråik	22	1990-1999	102
1918-1929	24	En tid av motsättningar	104
Samernas tidning grundas	26	Decenniet i urval	106
Decenniet i urval	28	Jojken och renskötarkonsten av Maj-Lis Skaltje	108
Porträtt Anders Sunna	30	Porträtt Katarina Kielatis	110
1930-1939	32	2000-2009	112
Statens beslut skapar konflikter	34	Kulturen präglar millenniestarten	114
Decenniet i urval	36	Decenniet i urval	116
Den samiska förskolan bygger kulturen av Carina Sarri	38	Om behovet av samisk litteratur av Linnea Axelsson	118
Porträtt Saara Hermansson	40	Porträtt Stefan Mikaelsson	120
1940-1949	42	2010-2019	122
Organisationen tar fart	44	Hundra år av samma frågor	124
Decenniet i urval	46	Decenniet i urval	126
Porträtt Apmut Ivar Kuoljok	48	Porträtt Ann-Helén Laestadius	128
1950-1959	50	Språket tar plats i tidningen	130
Vattenkraften och nykterhet tar plats	52	Ramverk för Samefolket då och idag	132
Decenniet i urval	54	Chefredaktörer genom tiderna	138
Svensk samepolitik och revisionism i domstolen av Lars-Anders Baer	56	Vinjetten som aldrig släppt taget	140
Om tidningen i tidningen	58	Från blygjutning till modernt tryck av Roger Vedin	141
Annonser och efterlysningar	61	SSR arbetar för självbestämmande av Niila Inga	142
Läsarna tycker och tänker	64	Same Ätnam blickar både bakåt och framåt av Peter Rohde	144
Plats för poesi	66	Samefolket stadgar 2019	146
Bara i Samefolket	68	Styrdokument	147
Kunskap förmedlas i ord och bild	70	Källor	148
Var tog albumen vägen? av Katarina Pirak Sikku	72		
Porträtt Anna-Stina Svakko	74		
1960-1969	76		
Organisationerna tar över Samefolket	78		
Decenniet i urval	80		
Porträtt Anders Rimpi	82		

Hundra år i samernas tjänst

2019 firar tidningen Samefolket hundra år av regelbunden utgivning. Hundra år av tidnings-historia som bär samernas egen röst är mäktigt. Innan Samefolket saknades den rösten helt. Vare sig i Norge, Finland eller Ryssland har någon samisk tidning givits ut under så lång tid. Vi firar bland annat med denna jubileums-bok. Redan 1904 gjordes ett försök att ge ut Samefolket, då under namnet Lapparnes Egen Tidning. Alla dessa tidningsnummer är en historiebärare, ett källmaterial och ett kulturarv som sträcker sig över generationer. Det visar ett samhälle i stor förändring, där människor ofta känt maktlöshet men också haft stor vilja att vara delaktiga. Den samlade berättelsen är unik. Ingen kan spegla samiska livsvillkor så som samerna själva. Tidningen, som från bör-jan gavs ut genom ideellt engagemang, hör tätt samman med den samiska viljan att organisera sig. Under hundra år har Samefolket fungerat som en länk samer emellan och som kunskaps-förmedlare till världen utanför. Samefolket är en del i ett samiskt samhällsbygge.

En del ämnen återkommer genom tiderna, som äganderätt, rovdjur och marker som krymper. Likaså konventioner, lagar och byråkrati kopp-lad till renskötsel, jakt och fiske. Tidningssidor-na visar den samiska sidan av saken och förslag på alternativ. Förslag som omvärlden ofta inte öppnat dörren för. Allt står att läsa i Samefolket för den som vill veta. Bland det som lämnats åt sidan av beslutsfattarna finns frågor om rättig-heter för samer utanför renskötseln. Den oin-vigde kan tro att detta enbart har lyfts av perso-ner som hamnat utanför. Men att inkludera har varit viktigt även inom renskötarsamhället och det har lyfts gång på gång på samisk organisa-tionsnivå.

När man bläddrar sig genom decennierna ser man många dimensioner. Till exempel blir det

tydligt att alla lever i sin tid, och att den tiden kan komma att te sig annorlunda i framtidens backspegel. För när till exempel det rasbio-logiska forskarna, med Herman Lundborg i spetsen, levererar ett av sina verk beskrivs detta i tidningen Samefolket som ett gediget forsk-ningsarbete.

De samiska förkämparna har svårt att nå utan-för sin egen sfär. Positionen som pionjärer hade sitt pris, inte minst på det personliga planet. Till en början når de knappt fram bland sina egna. De stora frågorna återkommer, år efter år, tills åren blir ett sekel. Än idag förs en kamp med små resurser mot statliga ställningstaganden och attityder. Beslut blir en orubblig realitet för det samiska folket. Hade det kunnat se annor-lunda ut? Vilken utveckling hade vi fått läsa om ifall samer tillåtits fatta egna beslut om marker och näringar, fått forma sina egna liv? Hade vi sett mer av den humor, uppfinningsglädje och kunskap som också träder fram i ord och bild? Och vart hade det kunnat leda?

I tidningens unga år innehåller den mest långa texter om inskränkningar i det samiska livs-rummet, rapporter från renskogen och från organisationsbildandet. Mjukare värden som identitet och psykisk hälsa har tagit plats på se-nare år. Nu ser vi en tidning som innehållsmäs-sigt har breddats, stort och smått blandas med det vardagliga och fördjupningar. Den tryckta upplagan har kompletterats med webb och so-ciala medier. Snart är det dags för nästa steg, en anpassad digital version av tidningen som kan läsas i mobiltelefonen. Det ska också bli ett sökbart digitalt arkiv med alla utgivna nummer.

Under arbetet med den här boken har vi utgått från Samefolkets stora men osorterade arkiv. Det består av flytkartonger som förvaras i källaren på Åjtte fjäll- och samemuseum i Jäh-

kåmáhkke. Materialet har följt med när redak-tionen flyttat, på vissa orter har det packats upp, på andra platser har det stannat kvar i sina lådor och plastpåsar. Opublicerade bildnegativ och dokumentation av viktiga händelser blandas med bokföring och inramade fotografier av re-daktörer. För delar av materialet är läget akut. Arkivprojektet är inte finansierat ännu men styrelsen och redaktionen arbetar aktivt för att förverkliga det.

Att Samefolket spelar en viktig roll ur ett forsk-nings- och dokumentationsperspektiv märks i det källmaterial vi har tagit del av under arbetet med jubileumsboken. Tidningen utgör en av-görande del i flera av historikern Patrik Lanttos forskningsprojekt och vi har tacksamt arbetat in både hans fakta och hans slutsatser i bokens innehåll. Ett annat exempel är Anna-Lill Drugges text som sammanfattar hennes forskning om hur samiska kvinnor beskrivs 1966, 1986 och 2006. Vi hoppas att en digitalisering ska bidra till att fler använder sig av det unika innehållet där man kan följa enskilda ämnen över lång tid.

Sedan sjuttioalet har tidningen genomgått en journalistisk professionalisering. Den är inte längre i första hand ett samepolitiskt redskap. Men innehållet har alltid ett aktuellt och ange-läget samiskt perspektiv. Utgångspunkterna är samma som när de första numren gavs ut. Enligt stadgarna ska Samefolket vara ett för-bindelseorgan mellan olika samiska grupper, sprida kännedom om samiska förhållanden till samhällsorganisationer och allmänhet, vara ett diskussionsforum, införa artiklar på samiska och tjäna som utbildning och undervisning på olika nivåer.

Att som traditionell tidskrift idag konkurrera med digital information som sprids på ett ögon-blick dygnets alla timmar, årets alla dagar, stäl-

ler nya krav på organisationen. Vi måste finnas även utanför de tryckta sidorna. Även om Samefolket inte är en nyhetstidning förväntas vi alltid vara tillgängliga. Trots den långa kampen för fasta medel återstår mycket för att skapa förutsättningar för att fri samisk media ska finnas och kun-na utvecklas på ett tillfredsställande sätt. Samefolkets roll kan jämföras med public service, men vi kvalificerar oss inte för presstöd utan får söka kulturmedel. Utöver Samefolket finns bara ungdomstidningen Nuorat på den svenska sidan av Sápmi. Den kommer ut fyra gånger per år.

Idag är många samer stolta och självklara i sin identitet. Samerna går i täten för urfolk runt om i världen, för att läka och återerövra. Vi lever i en tid när trycket på urfolk runt om i världen ökar på grund av kraftig

naturresursutvinning, accelererat lönsamhetstänkande och odemokra-tiska vindar. I dag skövlas mer marker än någonsin. Den snabba explo-ateringen är en paradox till att allt fler har tillgång till historia, kunskap om mänskliga rättigheter och miljöfrågor. Att behovet av en fristående samisk publikation är lika stort nu som för hundra år sedan är vi därför helt övertygade om. Det behövs röster som förmedlar berättelser och ny-heter ur minoriteternas och urfolkens perspektiv. I Samefolkets fall fram-för allt ur samernas. Tidningen Samefolket går därför in i sitt andra sekel med gott självförtroende och med förvisningen om att vara behövd. Vi hoppas att jubileumsboken ska inspirera, förkovra och skapa tillfälle för reflektion idag och i framtiden.

En rörelse i tiden

Genom lappmarksplakatet **1673** vill staten locka nybyggare. Lappskattereformen antas **1695**. Skatter som varit personliga ska nu betalas av lappbyarna. Även nybyggare ingår i lappbyn och skattar som lappar. **1749** görs ett nytt försök att locka nybyggare genom lappmarksreglementet som uppmuntrar till odling men begränsar jakt och fiske. Lappkodicillen från **1751** säkerställer att renskötande samer fritt kan röra sig över landsgränser oavsett om de väljer att tillhöra Sverige eller Norge.

På **1830-talet** inleder Sverige, Norge och Ryssland/Finland renbetesförhandlingar. **1852** stänger Ryssland norsk-finska gränsen för renbete från norsk sida. Det medför stora problem i norska Finnmark. Detta är också året för Kautokeinoupproret. På **1850-talet** påbörjas rasbiologiska studier i lappmarken. **1867** dras odlingsgränsen mellan lappmarkernas kulturland och fjällbygd, men då finns redan nybyggen ovan gränsen. Fler uppförs och legaliseras **1915**, de kallas därefter för fjällägheter.

1873 tillför den första avvittringsstadgan skog till bönder och skiljer deras marker från statens. **1882** föreslår lappkommittén att en lappfogde ska stävja konflikter med bofasta. Lappväsendet växer fram och administrerar renskötsel, skola och skatter. Spänningar mellan Sverige och Norge leder **1883** till "fellesloven" för gränsöverskridande renskötsel. Den inskränker inte betesrätten i Norge, men ger ett kollektivt skadeståndsansvar. **1885** är första lappfogden på plats i Jämtland. **1886** fastställer den första renbeteslagen rätten till jakt och fiske. Lagen bortser från samer utan renar. Enskilda samers äganderätt till mark blir samebymedlemmars nytjanderätt.

1887 instiftas den första lappfonden (nu Samefonden) för att genom inträngsersättningar utöka renbetesfjällen i Jämtland och finansiera Lappväsendet. **1889** stänger Ryssland den svensk-finska gränsen för renbete. Det leder i förlängningen till tvångsförflyttningar av samer. **1898** stiftas en ny renbeteslag som föranleder fler protester. Skrivelser från Torkel Tomassons får Tomas Nilsson år **1900** inleder den samiska aktiviteten i Västerbotten och Jämtland. Först är staten positiv men när samernas krav ökar, bland annat genom Elsa Laula, sätter staten ner foten och tillbakavisar i stort sett alla krav.

Renbeteskommissionen med sakkunniga från Sverige, Norge och Finland instiftas, arbetet ska vara färdigt **1917**. Förflyttning av samer förbereds, vissa har redan flyttat mer eller mindre frivilligt. **1917** hålls det första landsmötet på norsk sida, i Tråante. Samma år kommer propositionen till ny renbeteslag. Förslaget får det att koka i de samiska leden. Samerna får ett visst gehör i riksdagen och ett resebidrag till ett landsmöte beviljas. **1918** äger det första Landsmötet på svensk sida rum i Staare. Lapparnas Centralförbund bildas. Provnnummer av Samefolkets Egen Tidning ges ut med Torkel Tomasson som redaktör. Sättet på vilket samer skattar och inte skattar är föremål för diskussioner om rösträtt och skolgång.

1907 Luleås biskop Olof Bergqvist uppdras att utreda nomadskolan. **1908** gifter sig Elsa Laula och bosätter sig i Norge där föreningar bildas **1907-1910**. **1912** gör Gustav Park ett reformförslag för rennäringen som kommer att citeras i riksdagen av Carl Lindhagen. **1913** införs Nomadskolestadgan för alla samiska barn. De ska undervisas på svenska, men inte avnjäas nomadlivet. Samerna gör motstånd och det blir fler utredningar. Lapp tillsyningsmän rekryteras bland bönderna. **1916** utses kyrkoherde Vitalis Karnell till den förste nomadskoleinspektören för en enhetlig skolledning.

1919 ska lappkommittén se över hela samefrågan. För första gången involveras samer i arbetet med lagstiftningen på initiativ av Lindhagen. Renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge antas utan debatt i riksdagen. Staten organiserar tvångsförflyttning av samer, varför fler tillsyningsmän krävs. **1921** inrättas världens första rasbiologiska institut i Uppsala. Samer är redan definierade som en lägre stående kortskallig ras. Renantalet sjunker kraftigt med 31 procent i Norrbotten, 63 procent i Västerbotten och 45 procent i Jämtland.

Under **1920-talets** början ansöker centralförbundet flera gånger om att få starta ett lotteri för att samla in medel. Det blir avslag på allt. Vid den här tiden tvingas lappkommittén avsluta sitt arbete i förtid, utan att resultaten hunnit bearbetas. Det berörde både renbeteslagen och nomadskolan. Stora gruvetableringar i norr har inte gett ersättning till Samefonden och den samiska fattigdomen ökar. **1923** läggs Lapparnas Centralförbund ned. Renbeteskonventionen med 200 paragrafer träder i kraft.

2019 jubilerar Samefolket. Samtidigt är det 100 år sedan tvångsförflyttningarna officiellt startade och sedan Suorvadammen började byggas. Målet Girjas mot staten avgörs i Högsta domstolen. Föreningen Vapsten lappby har stämt Vapsten sameby. Frågan som ska lösas i tingsrätten är huruvida det är de tvångsförflyttade samerna eller ursprungssamerna i området som innehar renskötselrätten. Samiska kvarlevor repatrieras till Lycksele och SSR får sin första kvinnliga ordförande.

1980 eskalerar Alta-konflikten på norsk sida. **1981** fastslår domen i Skattefjällsmålet att samer har nytjanderätt men inte äganderätt. Huruvida samer i norr har starkare rätt ska senare prövas i Girjasålet. **1986** Samerådets konferens godkänner den samiska flaggan och nationalsången med text från 1906. **1992** Samerådet beslutar att Samernas nationaldag ska firas 6 februari till minne av mötet i Tråante 1917. **1993** öppnar Sametinget. Småviltjakten släpps fri trots protester. **2008** utses Elsa Laulas födelsedag 29 november till samisk flaggdag. **2009** stämmer Girjas sameby staten om rätten till småviltjakt och fiske. **2013** blossar konflikterna upp vid en planerad gruvetablering i Gällöck, samerna får aktivt stöd av miljörörelsen.

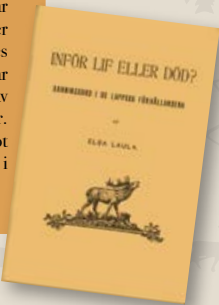
1905 Nykterhetsrörelsens kurs samlar unga samer i Stuehkie. Men Lapparnes Centralförbunds planerade årsmöte uteblir och tidningen upphör efter fem nummer, vid nummer 4 1905. Unionen mellan Sverige och Norge upplöses. **1906** har centralförbundet och fyra av de fem lokalföreningarnas aktivitet upphört. Bara Fatmomakke som var först ut är kvar. Det var också därifrån initiativet till centralförbundet kommit. Från nu till **1915** studerar Torkel Tomasson i Uppsala och Stuehkie.

1925 införs en ny nomadskolestadga. **1928** års renbeteslag ger enbart medlemmar i lappbyar renskötselrätt. Jakt- och fiskerätten ska delas med staten. Många samer förlorar renskötselrätten med rätt till jakt och fiske. På 30-talet är lappväsendet som störst. I lapputredningen utreder det även sig självt. **1931-1932** tvångsslaktar Länsstyrelsen i Norrbotten renar vilket föranleder landsmöte, men det dröjer till **1937** innan det andra landsmötet hålls i Ärviesjärvie. Gustav Park intar rollen som den store ledaren då Tomasson är sjuk och stannar hemma.

1960 SSR:s landsmöte i Jähkämähkke uttalar att tidningen inte får läggas ner, att alla ombud för samebyar och föreningar måste hjälpas åt. SSR och RSÄ blir utgivare. **1961** byter tidningen namn till Samefolket. **1962** får lapp tillsyningsmännen en mer rådgivande karaktär. Sämínuorra bildas **1963**. **1966** startar Skattefjällsmålet. **1968** slår Altevattendomen fast att samer i Norge har privaträttslig rätt till fiske och jakt. **1971** bildas Stiftelsen Samefolket, renbeteslagen förnyas och lappväsendet avskaffas. **1975** inrättas en professur i samiska vid Umeå universitet. Ruong finns bland initiativtagarna. **1977** får samerna urfolksstatus i Sverige.

"När en lapp eller lappska börjar spatsera i Stockholm i mer eller mindre vanställd lappdräkt, när lapparna börjar bilda föreningar och hafva sin egen tidning, när de börjar tillägna sig folkhögskolebildning, då är det totalt slut med dem som lappar och då blifva de de eländigaste människor man kan tänka sig./.../ Cynna gärna lapparna på alla sätt i deras näring, gör dem till sedliga, nyktra och nödortfugt bildade människor, men låt dem icke läppja på civilisationen i öfrigt, det blir i alla fall bara ett läppjande, men det har aldrig och ska aldrig bli till välsignelse. *Lapp skall lapp vara.*"
Vitalis Karnell, 1906

1904 Elsa Laula ger ut skriften *Inför lif eller död* som inspirerar Tomasson till tidningen. Vid ett lappfogdemöte i Faepmie försöker hon få gehör för att kombinera odling och renskötsel. Lapparnes Centralförbund bildas på Skansen i Stuehkie. Samerna träffar bland annat borgmästare Carl Lindhagen. Ett provnummer av Lapparnes Egen Tidning ges ut med Tomasson som redaktör. Även i Norge startar samiska tidningar, för att förvinna och i något fall återuppstå. Två umeåtidningar attackerar gemensamt Laula i artikelserien "fallet Laula".

1938 lappfogdarna får sina första gemensamma instruktioner. Den övervakande funktionen är tydlig och polisiär. Att renbeteskonventionen efterlevs är viktigt. **1942** startar Svenska Missionsällskapet Samernas Folkhögskola i Suarsä på initiativ av Gustav Park. **1944** kallar folkhögskolan till ett ungdomsmöte. Man vill samlas kring skolan för att slå vakt om kulturarvet. Stadgar för ett nytt centralförbund påbörjas. **1945** bildas Sällskapet Lapska Odlingens Framtid (nu RSÄ) i Jähkämähkke dit även folkhögskolan flyttar.

1946 upphör kätaskolorna och internat byggs. **1948** hålls ett samiskt landsmöte i Ärviesjärvie. En interimstyrelse ska bilda en riksorganisation. Ett betydelsefullt möte hålls i prästgården i Gierkessovene, där stadgar utarbetas. Vid det fjärde landsmötet år **1950** i Jähkämähkke bildas SSR. **1953** hålls Nordisk samekonferens på Samernas folkhögskola med tunga föreläsare och intentionen att bilda ett nordiskt råd för samefrågor. **1956** bildas Nordiskt sameråd. **1958** blir Samefolkets Egen Tidning månadstidning.

1918–1929

Efter ett försök med Lapparnes Egen Tidning åren 1904–1905 vilade Torkel Tomasson på hanen i mer än tio år. Hösten 1918 var det dags igen. Han startade Samefolkets Egen Tidning med ett provtryck. Några månader senare kom den första ordinarie tidningen ut och upplagan började räknas. Det är därför Samefolket fyller hundra år i år, 2019. Redan från start tar Samefolkets Egen Tidning tydlig ställning för det folk vars talan den för. Men där finns också utrymme för intern debatt, vilket inte minst märks när tvångsförflyttningarna skapar stora förändringar under 1920-talet. Ett decennium som, när det går mot sitt slut, också har fört med sig ytterligare ett av de allvarligaste ingreppen i samernas moderna historia, nämligen 1928 års renbeteslag. Redaktören för Samefolkets Egen Tidning var uppmärksam på vad lagen skulle innebära, nämligen att den skulle komma att skära som en rakkniv genom det samiska folket, och ägnar den därför stor uppmärksamhet i Samefolkets Egen Tidning.

Gosse Torkel Tomasson lea pryöveme plaerine Lapparnes Egen tidning jaepide 1904–1905, dihte baaji plaeriem luhkie jaepieh liegkedimmesne årroth. Tjaktjen 1918 dellie viht pryövi. Dihte eelki plaerine Samefolkets Egen Tidning akten pryöve-dielkestimmine. Naan askh mænngan dellie voestes plaerie olkese bööti jih dle eelkin ryöknedh man gellich plaerich. Dannasinie Samefolket tjuetie jaepieh daan jaepien heevehte, 2019. Joe aalkovistie Samefolkets Egen Tidning garre diedtem saemien almetjidie vaalta gieij bire dah sijhtin soptsestidh. Bene desnie aaj sjisnjie digkiedimmie, mij vääjnoen gosse tjibrenassh-juhtemidie stoerre værhtoeidimmieh skaepiedin, 1920-taalen nuellesne. Akte luhkiejaepien boelhke, gosse reetnoe orreje, lea meatan vaalteme akte dejstie saemiej veerremes deahpadimmijste saemiej daaletje histovrijisnie, mij lij 1928 jaepien baaatsoegåatomelaake. Redaktöore plaeresne Samefolkets Egen tidning, aajhtsi guktie laake edtji sjidtedh. Dihte edtji goh nejpiem tjoehpedh dej saemiej almetji gaskoeh, jih dannasinie dihte jijnje dan bire plaeresne Samefolkets Egen Tidning, tjaala.

Med Städdjan i bakgrunden är en av Idre samebys vintergrupper på väg västerut mot sommarlandet.

FOTO BENNY JONSSON

Decenniet i urval

SAMEFOLKETS EGEN TIDNING

Nr 4
ÅRG. 2

Ansvarig utgivare: Torkel Tomasson.
Utkommit för 1920 en gång i kvartalet, utskickas under namn: Jämt, nyhetsblad och svenskt samiskt.
Pris för heli år kr. 2.00. Läsarens pris 1.00.

1920
DECEMBER

Samen - lapp, plur. samer (rent samisk pl. heter: sameh), adj. samisk

Boken: "Svenska Lapparnas Landmöte 1918" för mest postfördänt för kr. 5.00, posten från Ålmar-ryd & Wikells Boktryckeri-k., Uppsala. - Samer och andra, som ej redan köpt boken, erinras emmarat skickas dessutom, medan dess några ex. äro att tillgå.

LIFVÄRSÄKRINGS-AKTIEBOLAGET

Tjärade och otjärade

LINOR

av bästa kvalité i alla grovlekar,
lämpliga till kasttömmar
i renskogen,
till billigaste pris hos

S. WIDMARK
Tågvirkeshandel • STOCKHOLM
44 Skeppsbron 44

att icke säga vetenskapsman på detta säregn sammanträffade med sameflickan Maria Per-
sångforskningsområde har Karl Tirén med son från Arjeplog, som för musikforskaren

Samernas sång till Vinden

(Ur fotografiska museets fonogramarkiv)

(Vid tecknet ^ accentueras och hörnes vridelstäm)

Svara Kuong i Arjeplog
uppt. av K. Tirén 1915

Stuor stuor keura, stuorkeura, pakte tieva ja kierke, valla, nete
(Bieggan galled)

tan autan piehtse säke öktan rutlasi. - kum vierteje

matganit Suotlas le duk kullat ton juhtiope

Ann.: Vid omtagning av sången vokaliseras med orden "valla, valla" tills sången själv inspirerad
upplinner text och om vinden passande uttryck till melodien. (Ann. är Karl Tiréns.)
(Eftertryck förljudes.)

DÖDE.

+

Att
God i sitt allvisa råd behagat hädankalla
vår ömt älskade moder
Sigrid Magdalena Olsson
född Jonsson
som hastigt avled i en ålder av 61 år, 8 mån.,
11 dagar, hon gick hem i full förtröstan på
sin Frälsare, lämnande sin son, sonhustru
samt vår lille Olle i stor sorg och saknad,
hon sörjes även av två syskon och en stor
vänkreis, hava vi den smärtsamma plikten
tillkännagiva.
Stenfjäll, Hotagen den 13 juni 1920.
Anders och Maria Olsson.
Olle.
Hennes blåklingssång: Sions toner 195.

Ypperligt tillfälle

finnes för samemän att hos undertecknad
erhålla välsydda kostymer efter äkta same-
mönster, såsom likegapteh, sluoptyok, lulle-
ha-gapteh (koltrockar efter skogssame-modell)
m. m. om mått insändes. Tyger mottagas
till skräddning och tyger tillhandahållas allt
efter kundens eget val. Kostymer kunna
beställas postledes.

A. E. Grahn,
postadress: Ammarnäs.

Hjälp vårt tidningsföretag
genom att annonsera i
Samefolkets Egen Tid-
ning!

Även i melodins avrundning kan man
finna motsvarigheter till vissa rundade fjäll-
former såsom:

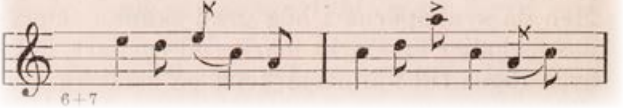
Till Galtispuoda (Arjeplog).

etc.

Om det gäller en eller flera toppar, hör man
detta i deras vuolleh:

Till Oxtinderna (från norr synas två toppar).

RT. 1407 & 3019

Sameh! Gynna våra annonsörer.

Sameh får gälda.

Inför Åsele lappmarks tingslags Härads-
rätt har den 22 juli i år avdömts ett mål mel-
lan sameh och bofaste rörande höskada, ett
mål, vars utslag av sameh bör uppmärksam-
mas, i synnerhet nu då lapplagen står inför
en revision, d. v. s. granskning. Förhistorien
är den, att under hösten 1917 råkade renhjør-
darna tillhörande sameh inom Vilhelmina
norra sameby under höstflyttningen att mer
eller mindre rasera bofastes utestående höhä-
sior med påföljd, att bofaste i och för utfä-
ende av skadestånd till domstol instämde så

FÖDDE.

Riekatuvom lä okta parne

Margareta och Jonas Åhrén.
Frostviken, Jämtland.

Samebarnens underbara resa till Stockholm.

(Stockholms-Tidningens skolresa 1927.)

Av nomadlärarinnan Rut Lindblad.

Bortre raden från vänster: Johan Svonni, Tomas
Pokka, Miekel Nia, Sara Sunna; främre raden från
vänster: Inger-Anna Nutti, Gustav Sarri, lärarinnan
Rut Lindblad och Anders Sarri.

Uppseendeväckande motion i riksdagen
av borgmästare Lindhagen.

Om representationsrätt för sameh i riksdagen.

Carl Lindhagen.

ANDERS SUNNA

” Jag växte upp i en strid som började långt innan jag föddes. Efter en konflikt om hur 1971 års rennäringslag skulle tolkas för koncessionssamebyar, där min familj vägrade att utan ersättning ta hand om fastighetsägarens skötesrenar, avlystes vår familjs renmärke av länsstyrelsen. När jag var bara ett år gammal tvångsförflyttades våra renar från Sattajärvi sameby till Muonio sameby och vår renskötsel kom att ses som olaglig, fast den funnits så långt tillbaka i vår släkt att det inte går att se någon början. För att kunna fortsätta med renskötsel blev vi tvungna att göra det helt utanför systemet. I snart 48 år har vi inte haft fasta anläggningar och får bygga upp staketen just innan vi tar in renarna och riva så fort vi är klara. Det känns som att vi har förlorat precis allt. Därför har vi inte heller någonting att förlora. På ett märkligt sätt känner jag mig ändå otroligt fri. Hade jag inte hittat konsten hade jag nog kunnat bli militant.

När man genom hela livet ses som smuts under andras skor, ens rättigheter blir fråntagna och ingen hjälper dig – varken samer eller majoriteten – så byggs en frustration. För många tar sig den frustrationen uttryck på destruktiva sätt. Men vad skulle det hjälpa? Går man en krigisk gerillaväg vet staten exakt hur den ska sätta emot, då har den medel för att stoppa och fängsla dig. Däremot, om du går konstens väg, hamnar du i en gråzon där ingen kan ta dig samtidigt som du har möjlighet att påverka människors tankar och förändra inifrån. När jag var 15 år blev min konst mer poli-

tisk. Jag ville visa vad som händer och uppmuntra fler till att säga ifrån, men visste att den typen av konst jag ville visa inte skulle accepteras. Jag behövde en strategi för att inte bli nekad och insåg att jag skulle behöva smyga in mitt budskap, precis som staten smyger in beslut och ändrar lagar, i små, små doser som ingen märker förrän det helt plötsligt omvandlats.

Jag gick konstskola, först i Umeå och sedan på Konstfack i Stockholm. Den akademiska vägen fungerade som en dörröppnare för att komma in i finrummen. Mitt förtroende för att politiker och myndigheter ska se till samiska rättigheter är obefintligt. Som det ser ut i dag har samiska kulturarbetare en viktigare roll än vad Sametinget har. Oavsett om det är konst, duodji eller någonting annat har vi blivit de som slåss vid fronten och driver frågorna framåt. Det vore ett bättre alternativ om Sametinget skulle falla än att fortsätta som idag. Sametinget är utformat från ett svenskt perspektiv med målet att härska och söndra inifrån.

Vi utser folkvalda politiker som också ska kunna fungera som svenska statens bödel. Sametinget sätter idag länsstyrelsen på piedestal, lyssnar till dem framför sitt eget folk och avlyser våra renmärken. Jag har aldrig röstat i Sametinget och kommer inte heller göra det förrän de samiska politikerna jobbar för det samiska folket och inte för svenska staten. Först måste sametingspolitikerna skaffa sig en ryggrad.

Heter: Anders Sunna

Ålder: 34 år

Bor: Jåhkåmåhkke

Är: Konstnär

Bästa minne det gångna året: ”Att jag och Britta Marakatt-Labba fick ställa ut på Moderna muséet. Äntligen får någon med samisk bakgrund visa sin konst utan att utställningen har ett uttalat samiskt eller turistiskt tema. Man gick efter konsten.”

FOTO TOR L. TUORDA

1930-1939

Ute i Europa sprider sig oron och kontinenten ska mot slutet av decenniet se ett storkrig, som också kommer att drabba Sáme ednam, bryta ut. I Samefolkets Egen Tidning ägnas fortsatt en hel del utrymme åt att debattera krocken mellan den nordligare och den sydligare renskötseln, som blivit ett faktum i och med de av staten beslutade och registrerade tvångsförflyttningarna. Renbeteskonventionen påverkar också samer i den sydligaste delen av renskötselområdet på svensk sida, när en flyttkarusell för renskötarna i Eajra drar igång. Fler fall finns som visar hur myndigheterna härjar med samer, renskötare som bofasta, och flyttar på dem som spelpjäser. Det är mycket utredningar och diskussioner under 1930-talet, men mindre av stora genomgripande beslut. Bosättningsfrågan och skolfrågan hör till de mer framträdande ämnena som återkommer i Samefolkets Egen Tidning. Ett uppfriskande inslag bland rapporterna om myndigheternas eviga tuggande i samefrågorna är Per Thuuris skildringar från Alaska.

Álkone Europešne báasarimmie haasene jŋh kontinentesne stoerre dáaroe sjáedta dejtie minngemes luhkie jaepide, mij aaj Saemien eatnamasse báata. Plaeresne Samefolkets Egen tidning annje stoerre biehkien pruvhkieh ihke digkiedidh pláavkestimmien bijre, noerhte jŋh áarjel báatsoe almetji gaskoeh, mij sjŋdteme gosse staate nænnoesti jŋh öörni tjibre-nassh-juhtemidie. Báatsoegáatomekonvensjovne aaj báatsoe-saemich áarjelnisne Sveerjen bielesne tsavtsa, gosse akte juh-teme báatsoesaemide Eajresne aalka. Gellich heannadimmieh gáávnese gusnie vueschte guktie áajvaladtjŋh saemiejgumie, báatsoealmetjigumie jŋh árroeh-almetjigumie gŋehtelieh, juhtieh dejtie goh daabloeh. Gellich tjŋelkestimmieh jŋh digkiedimmieh lea 1930-taalen nuelesne, bene unnebe stoerre nænnoestimmijste. Árrome-gyhtjelassh jŋh skuvle-gyhtjelassh leah daejtie aamhtesidie mah báástede báetieh Samefolkets Egen Tidning plaeresne. Akte buerie boelhketje reekhte-si gaskoeh, áajvaladtji digkiedimmieh saemiej bijre, lea Per Thuurin saakestimmieh Alaskeste.

Elaine Asp på fågeljakt vid jämtländska Glen.
FOTO BIANCA BRANDON-COX

Bara i Samefolket

Samefolket BEKLAGAR

Förra numret av Samefolket blev kraftigt försenad. Aprilnumret kom ut först i maj och det är naturligtvis oacceptabelt. Arbetsförmedlingens annons om arbetsmarknadsutbildning för samiska entreprenörer kunde vi inte ta in i tidningen då vi insåg att anmälningstiden skulle ha gått ut innan tidningen kom till abonnenterna. Vi vet att många väntat sig finna den annonsen i vår tidning.

Samefolket beklagar det inträffade och lovar att göra allt vad vi kan för att tidningen i fortsättningen ska komma i tid.

Förseningen kan dock inte lastas på redaktionen utan beror på det förlag vi anlitar för tryckningen av tidningen. Red.

Samefolket FÖRKLARAR

Samefolket har fått klagomål över att vi inte var representerad vid kulturfestivalen i Snåsa. Vi har dock en artikel om evenemanget på annan plats i denna tidning. Anledningen till att vi inte fanns i Snåsa var att vi inte fått någon inbjudan att närvara. Inte heller något tips från annat håll om festivalen ifråga.

Nu fick vi meddelande om festivalen mitt under det den pågick. Det var för sent för att vi skulle kunna bevaka den. Red.

Samefolket

ber Allas om ursäkt

I marsnumret av Samefolket hade vi en insändare på nordsamiska där Lars Jon Allas betecknades som en "gáirav-áillat".

Allas har reagerat starkt över uttrycket och påpekar för Samefolket att ordet betyder en sinnesförvirrad person som är fysiskt farlig för andra människor.

- Jag känner mig djupt kränkt, säger han.

Samefolket beklagar att insändaren publicerades med nämnda invektiv (skymford) och ber uppriktigt Lars Jon Allas om ursäkt.

OLLE ANDERSSON
Ansvarig utgivare

* NAMN-NYTT * NAMN-NYTT * NAMN-NYTT * NAMN-NYTT *

Om behovet av samisk litteratur

AV LINNEA AXELSSON

*Flyg lilla fågel
sjung*

*Flyg bortom
tankar*

Det sägs att Nils-Aslak Valkeapää som barn umgicks mest med fåglar. Han lärde sig deras olika sångsätt och tyckte sig förstå dem. Fåglarna finns också inskrivna i hans dikter. Som en klar bild av frihet, både i kroppen och sången. Någonting han identifierade sig med och alltid ville bli.

I ett samtal med poeten Staffan Söderblom säger Valkeapää:

”Det är ingen skillnad, fåglarnas sång och människans dikt, det är samma sak, det kommer ur samma grund.”

Det kommer ur samma grund. Det är det viktigaste. Att skriva dikter är att använda rösten

man har i kroppen. För att tala och sjunga, för att känna hur kroppen ljuder. Men dikten är också ett uttryck för människans stora behov och vilja att tänka tankar hon inte har tankar för, känna känslor för vilka det fattas känslor. Att flyga bortom tankar, och just därigenom frigöra tanken på nytt – göra världen kännbar igen.

Detsamma kan ske när man läser någon annans dikter eller hör lyrik läsas upp. Att man återfinner sin vetskap om att rösten också är musik. Man känner hur örat ställer in sig, och ögonen ställer in sig. Hur texten kryper in i huvudet och man börjar uppleva och känna, bara genom detta enkla, att följa och lyssna till diktens ord, låta sig föras med.

På ett vis är det motsägelsefullt att just poesin har rykte om sig att vara svår och exklusiv. Trots allt är det ju ofta som någon form av lyrik, och inte romaner, som de skrivande människor som befinner sig långt ifrån makens centra finner sitt första uttryck. De som är utestängda från universiteten och inte har mycket att göra med litteraturens scener – teatern, bokförlagen, de litterära salongerna

och biblioteken. De som har gathörnen och klubbarna, klassrummen och skogarna som sina scener och människorna de har nära omkring sig som sin publik.

I dag finns det såväl samiska författare som akademiker och intellektuella, men poesin utgör en särskild tradition inom samisk litteratur. Áilluhas, Paulus Utsi, Ros-Marie Huuva, Rawdna Carita Eira, Niillas Holmberg. Poeter som skrev och som skriver på olika samiska språk, men också på svenska, norska och finska.

Vad har det egentligen för betydelse om samiska författare skriver böcker på samiska eller inte? Vad har det för betydelse om samiska läsare möter deras verk på samiska eller något av de andra nordiska språken?

Det har bland annat betydelse för språket självt, för de samiska språkens rörlighet och utveckling, deras fortsatta andning och blick i världen, vad de förmår säga och se. Längre har den politik som ska understödja minoriteter och urfolk talat om att deras kulturer och språk är hotade och måste bevaras. Men order beva-

ra betyder ha i förvar, gömma undan, spara eller rädda, det finns någonting konserverande över ordet. Jag ser glasmontrarna på museum framför mig, att någonting tas åt sidan för att visas upp, orörligt och bevarat, när de samiska språken förstås ska levast – levast och utvecklas.

Därför är det viktigt att samer skriver på samiska, och det är viktigt att litterära verk på andra språk – framför allt de nordiska språken – översätts till samiska, så att samiska författare kan inspireras av språkkonst från författare vars kulturer de lever sammanflätade med.

Om litteratur är en särskild dimension i språket, ett sätt att röra vid och beröra världen som är människans alldeles egna, behöver samiskan litteraturen för att hålla sig fullt ut levande; den behöver hela tiden söka ny form och gestalt och finna ny räckvidd, för att uppbära allt det som rymms i ett mänskligt liv.

Samtidigt är det också viktigt att de samiska författare som inte skriver på samiska ändå skriver, bland annat för att just erfarenheten av språkförlust som dessa författare lever med är en av de stora samiska erfarenheterna. En erfarenhet som samer delar med människor världen över, ofta till följd av migration, exil, flykt och fördrivning.

I mitt barndomshem fanns en rad böcker som på olika sätt handlade om den samiska världen. De flesta var skrivna av människor som betraktat det samiska samhället utifrån, författare som Ernst Manker och Ossian Elgström. Gamla, läderinbundna etnologiska böcker, uppställda intill ett par diktsamlingar som var skrivna av samerna själva.

De talade med varandra på ett speciellt sätt de där böckerna, och förhållandet mellan dem gav i sig en bild av historien, då flera av de samiska rösternas dikter vittade om följderna av de handlingar och den politik som på olika sätt förgrenade sig från de gamla etnologernas verk, och sammanhangen de en gång var sprungna ur.

Språk hänger samman med makt, i varje kolonial historia ser man hur språket har använts för att ta makten och bli dominerande. Man har definierat den andre med sitt språk, osynliggjort henne, fått henne att skingras och nästan försvinna, genom att hon inte kan höras och synas längre. Ett typexempel är hur kolonialmakterna genom historien har döpt om platser med nya namn på sina egna språk, och helt enkelt ignorerat att dessa platser redan heter någonting på de inhemska språken.

Likt alla grupper som har ett sådan historia kommer den samisk litteraturen nog länge att präglas av ett slags återtagande, ett ofrånkomligt återtagande, av språk, historia och minne, som för att ta tillbaka makten över sina egna erfarenheter och berättelser. Och just för att det är ofrånkomligt, tror jag att alla samer som skriver också ska akta sig för att låta detta återtagande överskugga den grund som Valkeapää menade att hans dikt kommer ur, grunden till människans sång, som är densamma som fåglarnas – behovet att känna en röst ljuda, ett språk sjunga, teckna bilder i luften, få orden att formas till tankar som känner sig fram.

”För mig, som inte är modersmålstalande, men som håller på med nordsamiska av intresse och kärlek, betyder ordet samiska både främlingskap och tillhörighet.”

Kanske kommer den samiska litteraturen, liksom varje litteratur som bär på ett kolonialt arv, alltid att skrivas i detta spänningsförhållande, mellan känslan av det som förlorats och känslan av det som ändå finns kvar.

En gång fick jag frågan hur det känns att skriva på kolonistatens språk, och sanningen är att det inte känns alls, i varje fall inte medan jag skriver. Att jag skriver på svenska och inte på samiska är helt enkelt ett sorgligt faktum, det existerar sida vid sida med min kärlek för det svenska språket, med dess vidder och klanger och alla de öppna vokaler. Svenska är språket jag lever och andas genom, det språk där jag har mina minnen, det är där jag kan vara och tänka, gå och lyssna till ord. Det är helt enkelt ett sorgligt faktum att jag aldrig kommer att ha samma språkkänsla på nordsamiska som jag har på svenska.

För mig, som inte är modersmålstalande, men som håller på med nordsamiska av intresse och kärlek, betyder ordet samiska både främlingskap och tillhörighet. Det betyder saknad och förlust, men också njutning. Det betyder svårigheter och tålmod och uthållighet och minne, mitt eget minne och det gemensam-

ma minnet, det betyder fortsättande. Samiska betyder att jag blivit äldre, och har svårare att lära mig än ett barn har. Det betyder makt, att använda makten jag har för att jag lever och har tid. Samiska betyder tid, förlorad tid och kommande tid, tiden jag lagt på att öva och tiden jag inte har lagt. Det betyder blick, att se och lyssna till världen med samiskans sinnen. Det betyder tunga och mun, att uttala och känna hur orden låter. Samiska betyder tankar och det betyder rörelse, att kunna röra mig genom någon annans dikt, vandra längs raderna, väcka upp orden.

Kanske kommer samiska aldrig att betyda skriva för mig, kanske inte heller tala, och det i sig betyder ju också någonting. För som alltid när det handlar om konst och litteratur är det bland annat ur bristen, ur det som är ofullständigt, som mening kan skapas.

FOTOSARA MACKEY

Linnea Axelsson är författare och poet. Hon är född i Bärjås och debuterade med romanen Tvillingsmycket. Eposet *Aidnan* från 2018 tilldelades bland annat Augustpriset. För närvarande bor hon i Paris och skriver på en ny bok.

*Staffan Söderblom, *Diktens tal. En poetik*.

Decenniet i urval

ett under pågående plenium fick politikerna besök av fyra demonstranter från Ruvhten Sijte. De tågade in med plakat och krävde en utbetalning av rovdjursersättningar. Sametingets ordförande Stefan Mikaelsson avbröt genast plenumförhandlingarna och läste på vakter för att, som han uttryckte det "avhysa de störande elementen". En av demonstranterna, Torbjörn Rensberg, försökte...

fladdermusholkar har renskötaren Henrik Andersson satt upp bland annat i närheten av renhagar och kåtor i Gällivare skogssamebys marker. Förhoppningen är att massor med fladdermöss ska trivas så gott i markerna att de flygande mössen blir ett argument mot de vindkraftsexploateringar som planeras i området. Henrik Andersson har kämpat mot vindkraftsetableringarna i flera år och har bland annat startat facebookgruppen Ingen vindkraft på Hällberget i Överkalix. Han uppmanar älgjägare och bärplockare att sätta upp fler holkar.

I BACKSPEGELN

CHEFREDAKTÖREN

HAR ORDET

AKTUELLT

Malin Brännström:
”Samebyn kan vinna i HD”

Enad kamp
mot mineralpolitiken

MANIFESTATION Lyssna på er egen befolkning! Gå inte de utländska storbolagens ärenden! Utarma inte Sverige! Det är en del av budskapet från nätverket Budkavlen som den 17 november samlades i Stockholm för en manifestation mot regeringens välvilja att låta internationella gruvbolag förstöra stora markområden i Sverige.
TEXT KATARINA HÄLLGREN FOTO TOR LUNDBERG

Bilden i Lapparnes Egen Tidning liknar vinjetten på Samefolkets Egen Tidning. 1999 kom vinjetten i färg för första gången.

Vinjetten som aldrig släppt taget

Vinjetten finns på framsidan redan 1918. Den visar en sol som går upp likt upplysningen över fjäll och kåtor. Föregångaren Lapparnes Egen Tidning pryds av ett fotografi av ett sameviste. Bilderna har samma form och motiven liknar varandra. Genom tiderna görs tidningen om men symbolvärdet i vinjetten är så starkt att den får återinföras när den tas bort. Läsare kräver helt enkelt att den ska sättas tillbaka. Som en kompromiss och som en historisk påminnelse finns den ännu bevarad på insidan i varje nummer av tidningen.

En dag i december 1974 besöker Signe Doj Samefolket tillsammans med maken John Doj. Redaktionen finns i Olle Anderssons hus i Oden-sala, Staare. Fru Doj tycker väldigt mycket om vinjetten. Men nu har den försvunnit från tidningen. Andersson, som då har varit redaktör under ett år, förklarar att klichén som används för att trycka bilden är stor och gjord av bly. Tidningen har fått ett mindre format och nu rym s den inte längre. Men Signe Doj lyckas övertyga Andersson om att vin-jetten måste sättas tillbaka. På något sätt ska det gå, om så tidningen ska bli större igen. Klichén hämtas upp ur förrådet för beskådande. Därefter följer ett hantverk med en äldre tidning och en sax. ”Det där blir bra. Så ska Samefolket se ut,” säger Signe Doj till sist. Men det slutar inte där, hon vill dessutom återinföra det gamla namnet Samefol-kets Engen tidning. Nu säger Andersson stopp. Namnet är för tungt och för långt. Olle Andersson beger sig till Östersunds Postens civiltryckeri som trycker tidningen. Där görs en nättare modell i zink. Vinjetten är tillbaka från nummer 1 1975. ”Det blev ganska dyrt”, skriver Anders-son när han berättar om händelsen i samband med att Signe Doj går bort tjugo år senare.

Att fler glädjer sig över att vinjetten är tillbaka märks i nummer 3 1975 ”Det enda jag önskar är att vinjetten ska bli något större annars är jag glad och hälsar dess återkomst med stor glädje och tillfredsställelse”, skriver Lars Rensund. Rensund berättar vidare att han prenumererat på Samefolket sedan 1919.

De gamla klichéerna hade varit snygga att ha kvar men de kastas tyvärr bort när tidningen går över till modern teknik, skriver Andersson då Samefolket firar 70 år i nummer 1 1989. Där berättar han också att det i själva verket är han som gett tidningen namnet Samefolket. Israel Ruong var redaktör vid tidpunkten men lär aldrig ha berättat att namnet kom från Andersson som då arbetade på Norrbottens Kuriren i Jåhkå-måhkke. Hur det ligger till i detalj vet nog bara Ruong och Andersson, men nu går det inte längre att få veta mer om den saken. I samma num-

mer skriver Andersson att vid närmare eftertanke hade namnet *Same-tidningen* varit bättre eftersom den kallas så av många.

Tidningsframsidorna har gått från svart-vitt till färg, från enbart text och annonser till att numer visa närbilder på människor. Tidningen har va-rierat från stort dagstidningsformat till ungefär A5. Samefolket trycks i offset från 1975, då tryckkvalitén påfallande förbättras. 1977 kommer det första omslaget med färgbild men det dröjer till 2006 innan hela innehållet är i färg. Vid den senaste omgörningen 2018 går Samefolket från A4 till ett mer kvadratisk format, får ett matt papper och ny layout. På jubileumbokens framsida har vi skapat ett mönster av karaktäristis-ka symboler som funnits med genom tiderna, däribland vinjetten.

Vinjetten prydde även Signe Dojs dödsannons som publicerades i Samefolket. Annonsen publiceras här med familjens tillåtelse.

Från blygjutning till modernt tryck

På 1980-talet började Cewe-förlaget trycka tidningen Samefolket. Cewe-förlaget kom efter en rad sammanslagningar och fusioner, i en tuff grafisk bransch, att bli Ågrenshuset Produktion AB och än idag är det vi som trycker tidningen. Tryckeriet ligger fortfarande i samma lo-kaler i Bjästa, utanför Örnsköldsvik.

I början monterades Samefolket, liksom alla andra tidningar, på rit-bord. Alla texter skrevs in av personalen, så kallade sättare, som sedan framkallade texten på långa pappersremсор. Remsorna vaxades på bak-sidan och kunde sedan monteras upp på ett pappersoriginal av form-givaren. Bilder hanterades separat och markerades på originalet med en röd ruta. När originalet var klart fotades det och filmen monterades sedan på reproavdelningen. Därefter brändes plåtar från filmerna som sedan sattes in i tryckpressen för tryck av tidningen.

Men låt oss blicka tillbaka ytterligare lite i tryckerikonstens historia. Fram till 1800-talet gjordes tidningar helt manuellt genom att typogra-fer handsatte lösa blystavar i träramar. De kallades trycktyper. Ord och meningar byggdes upp och överfördes till papper. Det var ett mycket tidskrävande jobb. Särskilda blygjutningar gjordes för illustrationer och bilder. Samefolkets tidigare sidhuvud gjordes i just en sådan bly-gjutning men den har inte använts under den tid som vi producerat tidningen.

Linotypemaskinen lanserades 1886. Med den skrevs texten in på ett tangentbord, och sedan göt maskinen typsatserna rad för rad. Detta gjorde att man kunde få fram trycksaken betydligt snabbare. Under 1900-talet utvecklades helt nya tryckeritekniker, bland annat offsettrycket. Blytekniken användes dock frekvent ända fram till mitten på 1900-talet, och i vissa fall under ytterligare några decennier.

Datorn och desktop publishing, som kom på 1980-talet, har fullkom-ligt förändrat tryckeribranschen genom att möjliggöra snabbare tryck med högre kvalitet. Cewe-förlaget började med desktop publishing under 1990-talet. Det vill säga själva processen med att sätta samman tidningsinnehållet till tryckfärdigt skick, hanteras därmed via dator. Tidningen Samefolket var en av de första tidningarna som monterades digitalt hos oss.

Eftersom vi haft förmånen att producera tidningen under så många år kan man tydligt se hur den förändrats över tid, inte bara beroende på branschens utveckling utan också beroende på vilka människor

som jobbat med produkten. Både vi och de människor som jobbat på Samefolkets redaktion, liksom de som har suttit i stiftelsens styrelse, har bytts ut med jämna mellanrum och alla har skapat sin personliga prägel på slutresultatet. Tidningen har gjort en otrolig resa vad gäller utseende och kvalitet. Inledningsvis trycktes tidningen i svart/vitt. I dag är det en tidning med fyrfärg rakt igenom och med tryck av högsta kvalitet. Förändringen från att montera med kniv på ritbord till att man i dag gör hela jobbet i dator ställer helt andra krav på formgivaren. Man var tidigare betydligt mer begränsad kring vad som gick att skapa. Också tidningens format har förändrats. Under många år var det A4, det vill säga 210 x 297 millimeter. Sedan våren 2018 produceras den i ett nytt format, 200 x 260 millimeter.

I dag konkurrerar det tryckta mediet med den digitala världen och vi ställs hela tiden inför nya utmaningar och gör olika vägval. Detta be-tyder i sin tur att vi som företag hela tiden måste anpassa oss mot våra kunders önskemål. Vi vill naturligtvis tacka för alla år vi har haft förmå-nen att få jobba med tidningen Samefolket och Stiftelsen Samefolket, som äger tidningen. Vi har inte varit med genom hela tidningens första sekel, men under en stor del av tiden.

Vi hoppas på många år till och gratulerar till 100-årsjubileet!

Roger Vedin
VD Ågrenshuset Produktion AB

Källor

Elsa Laula

Inför lif eller död - sanningsord i de lapska förhållandena

Erika Unnes

Jämten 2018, kapitel Staare - ett samiskt jubileumsår

Israel och Maja Ruong

Index till Samefolkets egen tidning 1918-1973 med historisk kommentar

Krister Stoor

Torkel Tomasson Samernas talesman och upplysare, Skriftlig uppsats C1

Länsstyrelsen Norrbotten

Att förvalta en stiftelse - ett stöd för styrelseledamöter och förvaltar

Lars Thomasson

Presshistorisk årsbok 1997, kapitel Samefolket - samernas röst i debatten

Lennart Lundmark

Goda grannar eller morska motståndare: Sverige och Norge från 1814 till idag kapitel Samepoliit och renars nationalitet

Nils-Johan Päiviö

Från skattemannarätt till nytjanderätt: en rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från slutet 1500-talet till 1886 års renbeteslag

Patrik Lantto

Att göra sin stämma hörd Svenska Samernas Riksförbund, samerörelsen och svensk samepoliit 1950-1962

Kulturkonfrontation i Lappmarken, kapitel Språkrör, budbärare, väktare, förkunnare och upplysare. En analys av Samefolkets Egen Tidning/Samefolket och dess roll för de svenska samernas etnopolitiska mobilisering 1918-1962

Samefolkets betydelse i ljuset av etnopolitisk mobilisering 1918-1962 Sámiid Riikkasearvi 1950-2000, en pigg femtioåring, SSR:s skriftserie SÁPMI

Tiden börjar på nytt en analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900-1950

Lappväsendet, Tillämningen av svensk samepoliit 1885-1971

Ulf Mörkenstam

Om "Lapparnes privilegier", Föreställningar om samiskhet i svensk samepoliit 1883-1997

Referenser Carina Sarris text, sidorna 36-37

Samisk barneoppdragelse i endring. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS. ISBN 82-417-0826-2, Asta Balto (1997)

Sámi oahpaheadjūt sirdet árbevirolaš kultuvrra boahuttevaš buolvvaid. dekoloniserema akšuvdnadutkamuš Ruota beale Sámis. Dieđut 4, Sámi allskuvla, ISBN: 978-82-7367-015-1, Asta Balto (2008)

Kan samisk traditionell kunskap överföras till en ny tid i den samiska förskolan, och så fall hur? Luleå Tekniska Universitet, Pedagogiska institutionen. ISSN: 1402-1552, Gudrun Kuhmunen och Carina Sarri (2008)

Towards an "Indigenous paradigm" from a Sámi Perspective. Canadian Journal of Native Studies, 20, 2: 411 - 436, 25 s., Rauna Kuokkanen (2000)

Att hitta siffror och uppgifter

Historiskt innehåll är också hämtat ur Lapparnes Egen tidning/Samefolkets Egen Tidning/Samefolket 1904 - 2019, ur Samefolkets protokoll, bidragsbeslut och interna dokument. Information är också hämtat från Samiskt informationscentrum/samer.se, från Riksorganisationen Same Ätnam www.sameatnam.se, Sámiid Riikkasearvi landsmötesprotokoll och www.sapmi.se samt från Sámiij áhpadusguovdásj www.samernas.se. Därtill har vi har sökt och stämt av viss lagstiftning, riksdagsbeslut, lagförslag, motioner och reservationer samt material ur statens offentliga utredningar från sent 1800-tal och framåt.

Antal prenumeranter och sidor framgår sedan stiftelsen bildas av årsredovisningen och trycks i SSR:s landsmötesprotokoll. Tyvärr tunnast den informationen ut med tiden och annat tillkommer. Tidningens räkenskapsår har över tid ändrat brytpunkt vilket vid framtida djupare analyser bör beaktas. Samefolket har på senare år fått produktionsstöd från Statens kulturråd. Till kulturrådet redovisas detaljerade uppgifter som utgivningsplan, antal skribenter och prenumeranter. Patrik Lanttos forskning redogör för en del från förr. Annat har vi funnit i tidningarna, men de uppgifterna har inte alltid överensstämmt med årsredovisningen.

Olika historiska källor kan också skilja sig åt i viss mån. Hur fördelningen mellan betalande prenumeranter, överupplaga och friexemplar har varit förr har vi inte kunnat undersöka. Idag delas i stort sett inte några friexemplar ut. Samefolket har ett stort men osorterat arkiv där bildnegativ, tidningar, bokföring och andra dokument ligger osorterade. Uppgifter som bör digitaliseras.

Det går det inte att dra fullständiga slutsatser av de underlag vi kunnat ta del av. Vem som har varit chefredaktör har enkelt kunnat följas då det framgick i tidningens redaktionsruta. Vem som varit stiftelsens ordförande har krävt mer efterforskningar. Fram till 90-talet framgick det av tidningen, sedan försvann informationen. Nu har vi återinfört uppgiften. Även verksamhetsberättelsen ska framöver kompletteras.

De grafiska figurerna i boken har vi hämtat ur Samefolket genom åren, den lilla renraiden nedan har följt med sedan förr och tar sig vidare in i framtiden.

